

Muz., 2023(64): 136-143
Rocznik, eISSN 2391-4815

data przyjęcia – 07.2023
data recenzji – 08.2023
data akceptacji – 09.2023
DOI: 10.5604/01.3001.0053.9266

DZIAŁANIA MUZEUM ZAMKOWEGO W MALBORKU W ZAKRESIE BADANIA STRAT WOJENNYCH ZAMKU W MALBORKU

ENDEAVOURS OF THE MALBORK CASTLE MUSEUM
WITH RESPECT TO MALBORK CASTLE'S WAR LOSSES

Aleksandra Siuciak

Muzeum Zamkowe w Malborku
ORCID 0000-0002-1071-7174

Abstract: The paper describes actions and experiences of the Malbork Castle Museum as part of the Investigating Polish War Losses Programme implemented by the Ministry of Culture and National Heritage since 2018, and codenamed '#ProjektStraty'. Thanks to the participation in the Programme,

the Museum has been systematically investigating the war losses and dispersed collections of the Malbork Castle. A particular emphasis has been put on the availability of sources, their identification, studying, and providing various forms of access to them in provenance studies.

Keywords: #ProjektStraty, Malbork Castle Museum, old Castle's collections, war losses, Ministry of Culture and National Heritage, investigating Polish war losses.

Badania proveniencyjne nie są nowym zjawiskiem, praktykowane przez historyków sztuki, muzealników i historyków mają niebagatelne znaczenie w codziennej pracy z zabytkiem. W Polsce i na świecie podejmowane są działania zwracające uwagę na znaczenie pochodzenia dzieł sztuki, wpływające na ich wartość zarówno materialną, jak i historyczną¹. Badania te są istotne dla zbiorów własnych instytucji, obiektów nabywanych do kolekcji, a także w kontekście strat wojennych. W tym ostatnim przypadku poznanie możliwie pełnej historii zabytku pozwala na jego szybką identyfikację w momencie odnalezienia². W ostatnich

latach zauważalny jest znaczny wzrost zainteresowania tym zagadnieniem, na co wpływ miały m.in. ustalenia konferencji waszyngtońskiej w 1998 r., podczas której wypracowano szereg zasad postępowania dotyczących dzieł sztuki skonfiskowanych przez nazistów³, w Polsce – działalność Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN; organ prowadzący ogólnopolską bazę strat wojennych) oraz program „Badanie polskich strat wojennych”⁴, a także działania Narodowego Instytutu Muzeów (organizator szkoleń z zakresu badań proveniencyjnych)⁵. Wszystkie te aktywności przekładają się na realny wzrost liczby publikacji i artykułów naukowych⁶

1. Logo projektu, proj. J. Kacperska

1. Project's logo, designed by J. Kacperska

2. Brama główna zamku malborskiego, *Marienburg Baujahr* 1909, fot. 49

2. The main gate to the Malbork Castle, *Marienburg Baujahr* 1909, Photo 49

3. Wnętrze Wielkiego Refektarza na Zamku Średnim, w głębi Ołtarz Hamburgski, *Marienburg Baujahr* 1916, fot. 13

3. The interior of the Grand Refectory in the Middle Castle, the Hamburg Altar in the background, *Marienburg Baujahr* 1916, Photo 13

4. Kościół Najświętszej Marii Panny na Zamku Wysokim, widok w kierunku wschodnim, *Marienburg Baujahr* 1913, fot. 3

4. Church of the Blessed Virgin Mary, eastward view, *Marienburg Baujahr* 1913, Photo 3

oraz badań podejmowanych w polskich muzeach, również w Malborku. W artykule zaprezentowane zostaną działania malborskiej instytucji związane z badaniem przedwojennych kolekcji oraz ich losów. Pozwoliły one na zebranie wielu doświadczeń oraz wypracowanie metod pracy w zakresie badań proveniencyjnych i strat wojennych. W ostatnich pięciu latach przyniosły one efekty m.in. w postaci identyfikacji i prześledzenia losów ponad 2 tys. utraconych obiektów z proveniencją malborską oraz zabytków rozproszonych w różnych instytucjach zarówno w kraju, jak i za granicą, wydania pięciu publikacji naukowych (w tym pierwszego tomu katalogu strat wojennych z zakresu malarstwa, rysunku i grafiki), organizacji trzech konferencji naukowych, przygotowania dokumentacji do kilku postępowań restytucyjnych, wpisania do bazy strat wojennych 429 obiektów oraz odzyskania czterech zabytków z przedwojennych zbiorów zamku malborskiego.

Muzeum Zamkowe w Malborku, oprócz podstawowej działalności, prowadzi szereg projektów badawczych, wśród których jedno z ważniejszych to badanie strat wojennych i zbiorów rozproszonych zamku malborskiego⁷. Zadanie realizowane jest etapami, nieprzerwanie od 2018 r., w ramach kolejnych edycji programu „Badanie polskich strat wojennych”, prowadzonego przez Departament Restytucji Dóbr Kultury przy MKiDN⁸. Muzeum uczestniczyło już w pięciu edycjach programu.

5. Kaplica św. Wawrzyńca na przedzamczu wraz z eksponowanym tam do 1945 r. Polptykiem Grudziądzkim (obecnie zbiory Muzeum Narodowego w Warszawie), *Marienburg Baujahr* 1916, fot. 39

5. St Lawrence's Chapel in the Outer Castle with the Grudziądz Polyptych displayed there until 1945 (currently at the National Museum in Warsaw), *Marienburg Baujahr* 1916, Photo 39

6. Wnętrze tzw. Izby Schöna w górnej kondygnacji piwnic Pałacu Wielkich Mistrzów na Zamku Średnim, z ołtarzykiem z połowy XVII w. (w gablocie po prawej); nadbudowa ołtarzyka w postaci krucyfiksu z figurą Chrystusa stanowi obecnie stratę wojenną, podstawa w zbiorach Muzeum Zamkowego w Malborku, *Marienburg Baujahr* 1917, fot. 38

6. Interior of so-called Schön's Chamber on the upper storey of the cellars of the Palace of the Grand Masters in the Middle Castle, with a little mid-17th-century altar (in the display cabinet to the right); the altar's retable in the form of a crucifix with the figure of Christ is currently a war loss; the mensa is in the collection of the Malbork Castle Museum, *Marienburg Baujahr* 1917, Photo 38

Najważniejsze kierunki działań malborskiego muzeum obejmują przede wszystkim: badania archiwalne (ze względu na ogromne rozproszenie zasobu, jego scalenie na potrzeby obecnych i przyszłych badań), analizę pozyskanego materiału archiwalnego (m.in. współpracę ze specjalistami w zakresie transkrypcji i tłumaczenia dokumentów), kwerendy w instytucjach krajowych i zagranicznych, badanie zbiorów własnych, publikację wyników prac oraz popularyzację i edukację.

Powyższe aspekty wynikają również ze specyfiki i historii obiektu, którego charakter i wygląd na przestrzeni lat ulegały wielokrotnym przemianom. Od zawsze jednak stanowił istotny element polityki, wykorzystywany przez

kolejne pokolenia do budowania i potwierdzania tożsamości polityczno-narodowościowej tych ziem. Bezsprzecznie zamek jest pomnikiem historii, świadectwem materialnym i kulturowym przeszłości, gdzie mieszą się losy narodów, tradycji, obarczonych dodatkowo ogromnym ładunkiem emocjonalnym⁹. Nie inaczej było w początkach XIX w. Na zainteresowanie warownią wpływały uwarunkowania polityczne i ideologiczne, a sam zamek dzięki odbudowie miał stać się... *panteonem prowincji pruskiej, pruskim Westminsterem*¹⁰. Tym sposobem w Malborku rozpoczęto zakrojone na szeroką skalę przedsięwzięcie budowlano-konserwatorskie, przy akceptacji i wsparciu finansowym najwyższych władz państwowych, elit pruskich urzędników oraz całej społeczności, żywo zainteresowanej postępami prac. Z tym okresem wiąże się także długotrwały proces budowania zbiorów oraz powolnego nadawania warowni funkcji muzealnych, choć niewyraźnych bezpośrednio od samego początku¹¹, bowiem status muzeum państwowego (Schloss Staatliches Museum, Staatliche Sammlungen des Schlosses) zamek uzyskał dopiero w lipcu 1934 r.¹² Na fali zainteresowania zamkiem w 1884 r. powstało Towarzystwo Odbudowy i Upiększania Zamku w Malborku (Verein für die Herstellung und Ausschmückung der Marienburg), którego statutowym celem było wsparcie finansowe odbudowy i wyposażenia wnętrz zamkowych¹³. Współpracując z Zarządem Odbudowy Zamku (Schlossbauverwaltung Marienburg), Towarzystwo aktywnie uczestniczyło w budowaniu zamkowych zbiorów, wspierając te działania finansowo, jak i propagując ideę odbudowy, powiększając kregi sympatyków przedsięwzięcia, co z kolei przekładało się na pozyskiwanie także wielu darów. Tym sposobem na przestrzeni lat zgromadzono tutaj pokaźne kolekcje¹⁴, których strukturę można dziś określić na podstawie sprawozdań zarządu Towarzystwa¹⁵.

W zamku gromadzono malarstwo, rzemiosło artystyczne, przedmioty kulturowo-historyczne. Pośród nich największe i najbardziej rozpoznawalne były kolekcje numizmatyczna oraz militariów¹⁶. Funkcjonowały tutaj również dwie duże, odrębne biblioteki: numizmatyczna i ogólna. Wiele obiektów, zwłaszcza mebli, było kopiami dzieł, które miały tworzyć klimat dawnej siedziby zakonu¹⁷.

Po zakończeniu II wojny światowej, w wyniku ustaleń międzynarodowych¹⁸ zmieniających układ granic w Europie, Malbork zmienił przynależność terytorialną, wchodząc w skład Ziem Odzyskanych, a znajdujące się tutaj zbiory uzyskały status zbiorów polskich¹⁹. To one są przedmiotem obecnych badań zespołu projektowego, obejmujących szereg zagadnień związanych z procesem budowania kolekcji na przestrzeni lat, począwszy od samej idei i genezy odbudowy zamku malborskiego w końcu XVIII i początkach XIX w., jego wyposażenia, nadania funkcji muzealnych i trwania do 1945 r., po tragizm wydarzeń wojennych i ich następstw, aż do utworzenia Muzeum Zamkowego w Malborku w 1961 r.²⁰ Z racji złożoności problematyki konieczne stało się przeprowadzenie dokładnej analizy dostępnego materiału badawczego oraz dokonanie identyfikacji obszarów, które mogły mieć wpływ na postęp prac. Istotne okazały się brak ciągłości trwania instytucji w murach zamkowych po zakończeniu II wojny światowej²¹, trudna przeszłość zabytku (spuścizny krzyżacka, pruska, niemiecka)²², w przeważającej części brak inwentarzy i spisów gromadzonych zbiorów oraz

rozproszona i niepełna dokumentacja archiwalna przed i powojenna²³. Mając na względzie powyższe, poznanie historii i losów zamkowych kolekcji oraz odtworzenie w miarę możliwości pełnego ich inwentarza w przypadku Malborka jest zadaniem ogromnie trudnym. Zamkowe kolekcje albo nie posiadały inwentarzy, albo były one szczątkowe. Spisów obiektów dokonywano w konkretnych celach, np. zakup lub dar, czy też inwentaryzacja wszelkiego mienia zamkowego, nie tylko zabytkowego. Z tego też względu badania proveniencyjne musiały rozpocząć się właśnie w pierwszej kolejności od zgromadzenia odpowiedniego materiału badawczego i objąć szereg dokumentów rozproszonych w instytucjach w kraju i za granicą, nie zawsze ściśle powiązanych z konkretną kolekcją. Pole zainteresowań rozszerzono o korespondencję, pisma urzędowe, rachunki oraz inne materiały pomocnicze, a także literaturę. Najważniejszy trzon stanowią jednak wspomniane już *Sprawozdania Zarządu Towarzystwa Odbudowy i Upiększania Zamku Malborskiego*, a także *Roczniki Odbudowy Zamku (Marienburg Baujahr)*²⁴. W procesie badawczym wykorzystano ponadto powszechnie dostępne zasoby cyfrowe, repozytoria i bazy danych, które przyspieszyły w znacznym stopniu wstępny etap poszukiwań.

Niektóre dokumenty wymagały indywidualnego podejścia oraz odrębnego opracowania. Dobrym przykładem takich działań były prace nad polskojęzyczną edycją *Sprawozdań Zarządu Towarzystwa Odbudowy i Upiększania Zamku Malborskiego*²⁵ oraz krytycznym opracowaniem i edycją inwentarza kolekcji Theodora Josepha Blella zakupionej do zbiorów zamku malborskiego w 1894 r.

Sprawozdania Zarządu, skierowane głównie do członków Towarzystwa, to obecnie jedno z najistotniejszych źródeł wiedzy na temat procesu i polityki gromadzenia zbiorów, szczegółowych informacji dotyczących kolekcji czy pojedynczych zbiorów – proveniencji, sposobu nabycia. Przetłumaczenie na język polski i wydanie ich drukiem spowodowało odkrycie „na nowo” tego znanego przecież źródła, a jego ponowne odczytanie w pełnym kontekście i konfrontacja ze współczesnym stanem wiedzy wniosły wiele nowych wątków badawczych. Istotne stało się również udostępnienie źródła szerszemu gronu odbiorców, co w przypadku badań proveniencyjnych może mieć niebagatelne znaczenie. W zbiorach polskich jak dotąd znane były sprawozdania z lat 1890–1942 i te zostały poddane edycji. W trakcie realizacji projektu, już po wydaniu publikacji, w zasobie Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem odnaleziono najwcześniejsze ze sprawozdań z lat 1884–1887, bezpośrednio związane z genezą Towarzystwa. Uznawany przez lata za kompletny zbiór, już dziś należy uzupełnić o nowe wątki i poddać dalszej analizie.

Kolejnym ważnym zadaniem, zrealizowanym w ramach projektu, była praca nad inwentarzem kolekcji Th.J. Blella. *Blell'sche Waffensammlung im Hochschloss d. Marienburg 1894–1944*²⁶ to rękopiśmienny spis zabytków militarnych i przedmiotów kulturowo-historycznych przygotowany przez administrację zamkową, zapewne na potrzeby transakcji, kontynuowany do 1944 r. Jak się okazało, to skrócona wersja pełnego inwentarza kolekcji blellowskiej (określana roboczo spisem Blella), znajdującego się obecnie w zbiorach Archiwum Państwowego w Malborku²⁷. Ze względu na zły stan zachowania spis nie jest w pełni czytelny, okazał się jednak pomocny w identyfikacji szeregu obiektów. Poszyt zawiera również dokumenty związane z pozyskaniem i charakterystyką

7–8. Gabinet numizmatyczny wraz z dedykowaną mu biblioteką specjalistyczną w komnatkach dostojników krzyżackich na Zamku Wysokim, *Marienburg Baujahr* 1917, fot. 4, 6

7–8. Numismatic Cabinet together with its dedicated specialist library in the chambers of Teutonic dignitaries in the attic of the High Castle, *Marienburg Baujahr* 1917, Photos 4, 6

zbioru, a więc pisma i korespondencję, m.in. Conrada Steinbrechta, kierownika odbudowy zamku malborskiego w latach 1882–1921, osobiście zaangażowanego w pozyskanie kolekcji. Warto dodać, że losy inwentarza, który w 2019 r. trafił do Malborka z Wrocławia, są równie ciekawe, jak i sam zbiór²⁸. O wyjątkowości dokumentu świadczy również fakt, że to jedyny, najpełniej zachowany spis kolekcji pozyskanej do zbiorów zamku

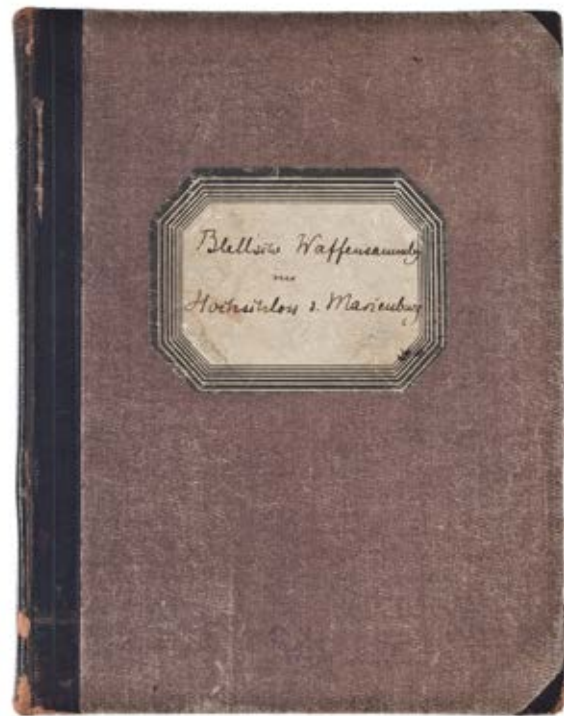

9–10. Fragment ekspozycji kolekcji Theodora Josepha Blella na podstryszu Wielkiej Komturii na Zamku Średnim, *Marienburg Baujahr* 1914, fot. 12; 1917, fot. 24

9–10. Fragment of the display of the Theodor Joseph Blell collection in the attic of the Great Commandery in the Middle Castle, *Marienburg Baujahr* 1914, Photo 12; 1917, Photo 24

malborskiego. Zawiera 2919 obiektów, z czego 1310 stanowią militaria²⁹, pozostałe zabytki reprezentują przedmioty użytkowe, dekoracyjne, a także naturalia³⁰.

Dokument poddano transkrypcji i tłumaczeniu na język polski. Już na tym etapie pojawiło się wiele trudności związanych m.in. z odczytaniem jego treści ze względu na rodzaj i charakter pisma czy też dziewiętnastowieczną niemiecką terminologię fachową³¹. Następnym krokiem były opracowanie naukowe inwentarza, konfrontacja jego zawartości z dostępnym materiałem archiwalnym i ikonograficznym, co pozwoliło na identyfikację oraz prześledzenie losów blisko 700 obiektów wchodzących w skład kolekcji³². W tej kwestii pomocne okazały się wspomniane wyżej archiwalia oraz zachowana dokumentacja fotograficzna w postaci *Roczników Odbudowy Zamku* z lat 1882–1917. W konsekwencji podjęto decyzję o wydaniu źródła, powielając oryginalny układ prezentacji tekstu (tabela), kolorystykę, zachowując dodatkowe zapiski, odręczne rysunki itp., zarówno w tłumaczeniu, jak i transkrypcji. Publikacja składa się z czterech części: 1) eseje wprowadzające w zagadnienie; 2) właściwe tłumaczenie źródła wraz ze wstępem objaśniającym do tłumaczenia oraz komentarzami zawierającymi ustalenia badawcze w odniesieniu do wybranych

11. Inwentarz kolekcji Theodora Josepha Blella, zbiory Muzeum Zamkowego w Malborku

11. Inventory of the Theodor Joseph Blell collection, collection of the Malbork Castle Museum

pozycji inwentarza w postaci aparatu przypisów; 3) część ilustracyjna; 4) transkrypcja dokumentu. Blisko trzyletnim pracom przyświecał jeden główny cel – udostępnienie dokumentu szerszemu gronu badaczy oraz zestawienie badań Muzeum Zamkowego w Malborku z wiedzą i doświadczeniem innych specjalistów.

Wymiernym efektem prowadzonych badań są publikacje naukowe (wśród nich dwie wymienione powyżej), które podsumowują kolejne etapy projektu, uwzględniając całokształt podjętych działań. Dokumentują one zdobyte przez muzeum doświadczenie i wypracowane metody pracy ze źródłem, dające szerokie możliwości badawcze dla różnych dziedzin nauki³³.

Zadania realizowane przez Muzeum Zamkowe w Malborku są polem doświadczalnym dla uczestników projektu. Przeprowadzone badania archiwalne i muzealne przełożyły się na realne wyniki w postaci rewizji posiadanych zbiorów oraz ich pogłębionych badań proveniencyjnych, a w następstwie także zbiorów innych instytucji. Warto zaznaczyć, iż ten etap był i nadal jest podstawą całego projektu. Bez niego nie dałoby się zrealizować ogromu innych zadań. Równolegle prowadzono kwerendy w muzeach i instytucjach kościelnych, co zaowocowało nawiązaniem wielu kontaktów badawczych, które – co istotne – stale przynoszą obopólne korzyści w zakresie dokumentacji losów zabytków. Oprócz wyżej wymienionych zagadnień projekt obejmuje również szereg działań edukacyjno-popularyzatorskich, których zadaniem jest podnoszenie świadomości społecznej na temat dawnych zbiorów zamku malborskiego oraz celowości badań nad dziedzictwem kulturowym na Ziemiach Odzyskanych.

Wszystkie te przedsięwzięcia można prześledzić na stronie internetowej projektu³⁴.

Wiele zagadnień okazało się „materiałem żywym”, ze względu na pojawianie się nowych wątków, często niespodziewanych, które zmieniały optykę, wymagały podjęcia odpowiednich działań. Bezsprzecznie rozpoczęcie badań od podstaw, czyli rozpoznania źródeł, położyło solidne podwaliny pod realizację kolejnych etapów. Przy odpowiednim wsparciu oraz dzięki środkom z programu MKiDN postęp prac jest bardzo zauważalny, a rezultaty projektu już dzisiaj powszechnie dostępne. Zaprezentowanie wyników badań w postaci publikacji, baz danych czy też na stronie internetowej przynosi wymierne korzyści dla instytucji, o czym przekonał się

już niejednokrotnie. Do naszego muzeum zwracają się osoby mające wiedzę na temat losów przedwojennych zbiorów czy też są w ich posiadaniu. Dzięki tej otwartości i dostępności do naszej instytucji trafiły pierwsze obiekty z proveniencją zamkową, a do bazy strat wojennych wpisano ponad 400 obiektów (w następnym roku baza ta powiększy się o kolejne wpisy), które mają udokumentowane możliwie pełne pochodzenie, co w przyszłości może znacznie ułatwić kolejne powroty. W sierpniu tego roku odbyła się pierwsza w historii muzeum oficjalna uroczystość przekazania przez ministra kultury i dziedzictwa narodowego Piotra Glińskiego dwóch dziewiętnastowiecznych kwater witrażowych z dawnego wyposażenia kościoła Najświętszej Marii Panny na Zamku Wysokim³⁵.

Streszczenie: W artykule zaprezentowano działania i doświadczenia Muzeum Zamkowego w Malborku w ramach programu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Badanie polskich strat wojennych”, realizowanych od 2018 r. pod roboczą nazwą „#ProjektStraty”. Dzięki uczestnictwie

w programie muzeum prowadzi regularne badania nad stratami wojennymi i zbiorami rozproszonymi zamku w Malborku. Szczególną uwagę poświęcono znaczeniu dostępności źródeł, ich rozpoznawania, opracowania, a także udostępniania w różnej postaci w badaniach proveniencyjnych.

Słowa kluczowe: #ProjektStraty, Muzeum Zamkowe w Malborku, dawne zbiory zamkowe, straty wojenne, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, badanie polskich strat wojennych.

Przypisy

- 1 M. Romanowska-Zadrożna, *Badania proveniencyjne w Europie i Stanach Zjednoczonych*, „Muzealnictwo” 2015, nr 56, s. 230-243; *eadem*, *Badania proveniencyjne w Polsce (część 1.)*, „Muzealnictwo” 2016, nr 57, s. 179-191; *eadem*, *Badania proveniencyjne w Polsce (część 2.)*, „Muzealnictwo” 2017, nr 58, s. 47-59; A. Modzolewska, M. Zajęc, *Badania proveniencyjne w kontekście prac Wydziału Restytucji Dóbr Kultury i Dziedzictwa Narodowego*, w: *Kolekcje. Kształtowanie, historia, dziedzictwo utracone*, M. Mielnik (red.), Gdańsk 2020, s. 11-25; Ch. Zuschlag, *Einführung in die Provenienzforschung. Wie die Herkunft von Kulturgut entschlüsselt wird*, München 2022.
- 2 A. Modzolewska, M. Zajęc, *op. cit.*, s. 11.
- 3 Zob. https://www.nimoz.pl/files/articles/88/Zasady_Konferencji_Waszyngtonskiej.pdf (dostęp: 4.09.2023).
- 4 Zob. m.in. program „Badanie polskich strat wojennych”, o którym więcej w dalszej części artykułu.
- 5 W 2015 r. opublikowany został materiał szkoleniowy. Zob. A. Lewandowska, K. Zalewska, K. Zielińska, *ABC Podstawy prowadzenia badań proveniencyjnych*, Warszawa 2015 („Szkolenia Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów”).
- 6 Widoczne jest to na łamach czasopisma „Muzealnictwo”. Oprócz wyżej wymienionych artykułów zob. m.in.: M. Palica, *Problem badania proveniencji dzieł sztuki. Przypadek Dolnego Śląska*, „Muzealnictwo” 2012, nr 53, s. 30-43; R. Olkowski, *O badaniu proveniencji muzealiów*, „Muzealnictwo” 2012, nr 53, s. 27-37; L.M. Karecka, *Mienie zwane podworskim w Muzeum Narodowym w Warszawie*, „Muzealnictwo” 2012, nr 53, s. 44-56. Zob. też: J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski: jego straty i ochrona prawna*, t. 1-2, Kraków 2001; D. Matelski, *Grabież i restytucja polskich dóbr kultury od czasów nowożytnych do współczesnych*, t. 1-2, Kraków 2006; *Własność a dobra kultury*, G. Czubek, P. Kosiewski (red.), Warszawa 2006; B. Sierżputowski, *Status ruchomych dóbr kultury na Ziemiach Odzyskanych w prawie międzynarodowym i prawie krajowym*, Warszawa 2021.
- 7 O założeniach i realizacji projektu zob. A. Siuciak, *Strata i rozproszenie: struktura i charakter strat wojennych zamku w Malborku w świetle dotychczasowych rezultatów projektu*, w: *Nowy początek. (Od)budowa kolekcji muzealnych po II wojnie światowej*, J. Trupinda, A. Siuciak (red.), Malbork 2019, s. 22-33; A. Siuciak, *#ProjektStraty: działania Muzeum Zamkowego w Malborku w zakresie programu MKiDN „Badanie polskich strat wojennych” w latach 2018-2019*, „Studia Zamkowe” 2020, t. 7, s. 141-158; *eadem*, *Badania nad stratami zamku w Malborku po II wojnie światowej*, w: *Kolekcje. Kształtowanie...*, s. 473-482; *eadem*, *Die Erhebung der Kriegsverluste der Marienburg. Bericht über ein Forschungsprojekt der Jahre 2018-2022 / Badanie strat wojennych zamku w Malborku. Sprawozdanie z projektu badawczego realizowanego w latach 2018-2022*, „Museumsblätter. Mitteilungen des Museumsverbandes Brandenburg” 2022, z. 41, s. 74-83; J. Trupinda, *Badania strat wojennych w Malborku i Kwidzynie: budowanie tożsamości miejsca*, w: *Nowy początek...*, s. 8-21.
- 8 Zob. M. Zajęc, *Program Ministra „Badanie polskich strat wojennych” a baza strat wojennych MKiDN*, w: *Przeszłe i teraźniejsze kolekcje w świetle problematyki strat wojennych i badań proveniencyjnych. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Muzeum Zamkowe w Malborku 10 grudnia 2021 roku*, A. Siuciak, J. Czarnowska-Pfeifer (red.), Malbork 2022, s. 8-13.
- 9 J. Trupinda, *Badania strat wojennych...*, s. 9.
- 10 Za: *idem*, *O muzealizacji zamku w Malborku i powstaniu Muzeum Zamkowego. Między Westminsterem a Wawelem*, „Studia Zamkowe” 2021, t. 8, s. 15; zob. też: J. Lijka, J. Trupinda, *Przedwojenne zbiory malarstwa, rysunku i grafiki w zamku malborskim*, w: *Katalog strat wojennych i zbiorów rozproszonych zamku w Malborku*, t. 1: *Malarstwo, rysunek, grafika*, J. Lijka, A. Siuciak, J. Trupinda (red.), Malbork 2022, s. 11-14.
- 11 B. Butryn, *Restauracja architektury, restytucja wnętrza. Zamek malborski po wojnie wyzwolenczej jako polityczny projekt protomuzealny*, w: *Zatem Najświętsza Maria Panna musi oglądać swoją sprofanowaną siedzibę. Malbork między polityką a sacrum (1772-1856)*, B. Pospieszna (red.), Malbork 2022, s. 210-215; J. Trupinda, *O muzealizacji...*, s. 15-23.

- ¹²Zob. B. Sierżputowski, *Status prawny zbiorów zamku w Malborku po II wojnie światowej: studium prawnomiędzynarodowe*, w: *Nowy początek...*, s. 40.
- ¹³Na temat działalności więcej zob. K. Lewalski, *Powstanie i działalność Verein für die Herstellung und Ausschmückung der Marienburg (Towarzystwo Odbudowy i Upiększenia Zamku Malborskiego) 1884-1945*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1995, nr 2 (208), s. 149-166; A. Siuciak, *Towarzystwo Odbudowy i Upiększenia Zamku w Malborku 1884-1945*, w: *Przywracanie historii. Losy malborskich zbiorów po II wojnie światowej: katalog wystawy czasowej*, A. Siuciak (red.), Malbork 2015, s. 24-29.
- ¹⁴O przedwojennych kolekcjach i ich losach zob. m.in.: *Przywracanie historii...*; *Nowy początek...* (zwłaszcza teksty J. Trupindy, A. Siuciak, J. Czarnowskiej, K. Polejowskiego, W. Połom-Jakubowicz, J. Lijki oraz B. Pospiesznej). Zob. też: J. Czarnowska, *Kolekcje zamkowe w świetle Sprawozdań Zarządu Towarzystwa Odbudowy i Upiększenia Zamku Malborskiego*, w: *Sprawozdania Zarządu Towarzystwa Odbudowy i Upiększenia Zamku Malborskiego*, A. Dobry, J. Trupinda (red.), Malbork 2020, s. 66-74.
- ¹⁵*Sprawozdania Zarządu Towarzystwa Odbudowy i Upiększenia Zamku Malborskiego (Geschäftsberichts des Vorstandes des Vereins für die Herstellung und Ausschmückung der Marienburg)* są ważnym medium informacyjnym relacjonującym działalność Towarzystwa. Wydawane były w latach 1884-1942. Zob. A. Siuciak, J. Trupinda, *Sprawozdania Zarządu Towarzystwa Odbudowy i Upiększenia Zamku Malborskiego z lat 1890-1942 jako źródło do poznania przebiegu i społecznego kontekstu odbudowy zamku w Malborku*, w: *Sprawozdania Zarządu...*, s. 40-49.
- ¹⁶Zob. m.in.: J. Czarnowska, *Dawny gabinet numizmatyczny i jego losy po drugiej wojnie światowej*, w: *Przywracanie historii...*, s. 30-37; *eadem*, *Numizmatyka z przedwojennej kolekcji malborskiej w zbiorach zamkowych po 1961 roku*, w: *Nowy początek...*, s. 58-67; A.R. Chodyński, *Militaria historyczne w zbiorach zamku malborskiego na podstawie dawnych i obecnych inwentarzy*, w: *Przywracanie historii...*, s. 54-69.
- ¹⁷B. Butryn, *Od „tandetnej imitacji” do muzealium: zabytkowe kopie średniowiecznego rzemiosła artystycznego na zamku malborskim*, w: *Wobec zabytku... Tradycje i perspektywy postaw. Studia dedykowane pamięci prof. Jerzego Remera*, E. Pilecka, J. Raczkowski (red.), Toruń 2010, s. 309-310; J. Lijka, J. Trupinda, *op. cit.*, s. 11-12; A. Siuciak, *Badania strat wojennych w zakresie zbiorów artystycznych na przykładzie zamku w Malborku*, „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 2021, nr 39, s. 14.
- ¹⁸Konferencje w Jaltie (4-11 lutego 1945 r.) i Poczdamie (17 lipca – 2 sierpnia 1945). Więcej na ten temat zob. B. Sierżputowski, *Status ruchomych dóbr kultury...*, s. 31-50; L. Pastusiak, *Teheran Jalta, Poczdam. Wielka Trójka o zachodniej granicy Polski*, „Niepodległość i Pamięć. Czasopismo Muzealno-Historyczne” 2017, nr 1, s. 79-102; *Teheran – Jalta – Poczdam. Dokumenty konferencji szefów rządów trzech wielkich mocarstw*, Warszawa 1972.
- ¹⁹Status ten został usankcjonowany m.in. Dekretem z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich. B. Sierżputowski, *Status prawny...*, s. 37, 42-50.
- ²⁰Wyżej wymienione zagadnienia podejmują m.in.: M. Woźniak, *Das Denkmal Friedrichs des Grossen und die Wiederherstellung der Marienburg*, w: *Visuelle Erinnerungskulturen und Geschichtskonstruktionen in Deutschland und Polen 1800 bis 1939 / Wizualne konstrukcje historii i pamięci historycznej w Niemczech i w Polsce 1800-1939*, R. Born, A.S. Labuda, B. Störkuhl (red.), Warszawa 2006, s. 233-244; A. Dobry, *Teatr romantyczny Theodora von Schöna i Karla Friedricha Schinkla na zamku malborskim*, w: *Zatem Najświętsza Maria Panna...*, s. 170-194; B. Butryn, *Przebieg prac dekoratorskich i aranżacyjnych w ujęciu Sprawozdań Zarządu Towarzystwa Odbudowy i Upiększenia Zamku Malborskiego*, w: *Sprawozdania Zarządu...*, s. 50-56; M. Mierzwiński, *Zamek malborski w latach 1945-1960*, „Studia Zamkowe” 2004, t. 1, s. 7-54; A. Siuciak, *Mało znane źródła do dziejów malborskich zabytków*, w: *Przywracanie historii...*, s. 25-29.
- ²¹Według prawa Muzeum Zamkowe nie jest sukcesorem przedwojennego muzeum. Zob. B. Sierżputowski, *Status prawny...*, s. 71.
- ²²M. Mierzwiński, *op. cit.*, s. 18; T. Torbus, *Rekonstrukcje, dekonstrukcje, (nad)interpretacje. Studia o losach architektury środkowoeuropejskich miast i rezydencji w aspekcie politycznym (XIX-XXI wiek)*, Gdańsk 2019, s. 108-125 (rozdz. „Malbork 1945-2016 – odbudowa pod znakiem udomowienia wroga”); J. Trupinda, *Badanie strat wojennych...*, s. 8-12.
- ²³Krótką charakterystyka zasobu archiwalnego zob. A. Siuciak, *Badania strat wojennych...*, s. 11-24.
- ²⁴Albumy fotograficzne z lat 1882-1919, prezentujące postęp prac budowlanych oraz wyposażenie wnętrz zamkowych, zob. R. Rząd, „*Marienburg Baujahr 1882-1919 jako źródło do dziejów odbudowy zamku w Malborku*”, w: *Praeeterita Posteritati. Studia z historii sztuki i kultury ofiarowane Maciejowi Kilarskiemu*, M. Mierzwiński (red.), Malbork 2001, s. 413-432.
- ²⁵*Sprawozdania Zarządu...*, *passim*.
- ²⁶*Inwentarz kolekcji Theodora Josepha Blella. Opracowanie krytyczne*, D. Gosk, A. Masłowski, B. Butryn (oprac.), A. Siuciak (współpr.), Malbork 2021.
- ²⁷Archiwum Państwowe w Malborku, Akta Zarządu Odbudowy Zamku, sygn. 206/150, Spis zbiorów muzealnych według źródeł ich nabycia, k. 9-299, 315-340; zob. opracowanie karty dokumentu archiwalnego: https://straty.zamek.malbork.pl/baza_zrodel/archiwum-panstwowe-w-malborku-36/ (dostęp: 29.05.2023).
- ²⁸O okolicznościach pozyskania dokumentu do zbiorów Muzeum Zamkowego w Malborku zob. <https://straty.zamek.malbork.pl/konferencja-relacja/> (dostęp: 29.05.2023); <https://straty.zamek.malbork.pl/inwentarz-kolekcji-theodora-josepha-blella-nowa-publicacja/> (dostęp: 29.05.2023).
- ²⁹Blżej na ten temat zob. D. Gosk, A. Masłowski, *Inwentarz kolekcji Theodora Josepha Blella. Militaria*, w: *Inwentarz kolekcji...*, s. 10-89.
- ³⁰Omówienie tej części kolekcji zob. B. Butryn, *Nie tylko militaria. Zapomniana część kolekcji Theodora Blella*, w: *Inwentarz kolekcji...*, s. 90-116.
- ³¹O tym aspekcie więcej zob. A. Masłowski, *Problemy percepcji i edycji XIX-wiecznych obcojęzycznych źródeł rękopiśmiennych na przykładzie Inwentarza Blella*, w: *Przeszłe i teraźniejsze kolekcje...*, s. 89-107.
- ³²*Ibidem*, s. 98.
- ³³Zob. <https://straty.zamek.malbork.pl/publikacje/> (dostęp: 3.07.2023).
- ³⁴Zob. m.in.: <https://straty.zamek.malbork.pl/zaproszenie-na-warsztaty/>; <https://straty.zamek.malbork.pl/dzielo-sztuki-w-obliczu-konfliktu-zbrojnego/> (dostęp: 26.06.2023); <https://straty.zamek.malbork.pl/zaproszenie-na-wyklady-w-karwanie/> (dostęp: 26.06.2023); <https://straty.zamek.malbork.pl/historia-utrwalona-na-kliszy-relacja/> (dostęp: 27.06.2023); zob. też: A. Siuciak, *#Projekt Straty...*, s. 155-157.
- ³⁵Więcej o tym wydarzeniu i odzyskanych obiektach zob. <https://straty.zamek.malbork.pl/powrot-xix-wiecznych-witrazy-relacja-z-uroczystosci-przekazania-obiektow-przez-mkidn/> (dostęp: 14.09.2023).

Aleksandra Siuciak

Absolwentka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Podyplomowego Studium Muzealniczego przy Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Od 2001 r. związana z Muzeum Zamkowym w Malborku jako bibliotekarka, a od 2006 r. kierowniczka biblioteki muzealnej; od 2018 r. kustoszka. Zajmuje się badaniem historii i losów przedwojennych księgozbiorów oraz kolekcji zamku malborskiego. Od 2018 r. koordynatorka projektów realizowanych przez Muzeum Zamkowe w Malborku w ramach programu MKiDN „Badanie polskich strat wojennych”.

Word count: 3 702; **Tables:** –; **Figures:** 11; **References:** –

Received: 07.2023; **Reviewed:** 08.2023; **Accepted:** 09.2023; **Published:** 10.2023

DOI: 10.5604/01.3001.0053.9266

Copyright ©: Some rights reserved: National Institute for Museums. Published by Index Copernicus Sp. z o.o. This material is available under the Creative Commons – Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). The full terms of this license are available on: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>

Competing interests: Authors have declared that no competing interest exists.

Cite this article as: Siuciak A.; DZIAŁANIA MUZEUM ZAMKOWEGO W MALBORKU W ZAKRESIE BADANIA STRAT WOJENNYCH ZAMKU W MALBORKU. Muz., 2023(64): 136-143

Table of contents 2023: <https://muzealnictworocznik.com/issue/14964>